

Tartu Ülikool

Filosoofia ja semiootika instituut

Filosoofia osakond

FENOMENILISED SEOSED KUI KOMBINATSIOONIPROBLEEMI
LAHENDUS

Filosoofia eriala bakalaureusetöö

Hanna-Ita Kask

Juhendaja: Bruno Mölder

Tähemärkide arv: 56 676

Tartu

2023

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. TERMINOLOOGIA.....	5
2. PANPSÜHHISM	5
2.1 KONSTITUTIIVNE PANPSÜHHISM	6
2.2 MITTEKONSTITUTIIVNE PANPSÜHHISM; EMERGENTNE PANPSÜHHISM	7
3. KOMBINATSIOONIPROBLEEM.....	8
3.1 KOMBINATSIOONIPROBLEEMI TEKKIMINE.....	10
3.2 KOMBINATSIOONIPROBLEEM KUI RASKEM TEADVUSE PROBLEEM.....	11
3.4 SUBJEKTIDE SUMMEERUMATUSE PROBLEEM.....	12
3.1 MÕELDAVUSELT VÕIMALIKKUSELE JA FENOMENILINE LÄBIPAISTVUS	14
4. SUBJEKTIDE VAHEL ON SEOS – FENOMENILINE SIDUMINE.....	16
4.1 KAASTEADVUS KUI FENOMENILINE SIDE	17
4.2 TEOREETILISEM SELETUS KAASTEADVUSEST	19
4.3 TRANSITIIVSUS	21
5. KAASTEADVUS KAASAB LIIGA PALJU: ÜKS JA ÜHINE TEADVUS	22
5.1 TAGAMAAD: KOGEMUSLIKE SUBJEKTIDE PIIRIDE PROBLEEM	23
KOKKUVÕTE	24
KASUTATUD KIRJANDUS.....	26
SUMMARY.....	28

Sissejuhatus

Teadvus ja selle tekkimine on probleem, millele seni kindlat põhjendust leitud ei ole. Seni on traditsioonilised teooriad teadvuse tekkimise seletamiseks pakkunud välja dualism ning füsikalism (materialismi). Dualism väidab, et vaimne ja füüsiline on kaks eraldiseisvat kategooriat ning kõige vaimse teket ei saa seletada võttes aluseks füüsilise. Vaimse all mõeldakse tundeid, mõtteid, sh ka teadvust ning füüsilise all aatomeid, neuroneid jms. Kuid dualismi puhul tekib küsimus, miks peaks ja kuidas peaks füüsiline vaimsega vastastikku toimima? Füisikalism väidab, et kõik nähtused universumis, sh ka teadvus on seletatav vaid füüsikaliste protsesside kaudu. Kuid füsikalismi puhul on üks peamine probleem teadvuse olemuse seletamine, st füüsikalisi protsesse on võimalik vaadelda ja mõõta, kuid teadvuses tekkivaid kogemusi me mõõta ega vaadelda ei saa, sest need on privaatsed. Mõlema teooria puhul on välja toodud probleemid probleemideks jäänud ning nende üle käib jätkuvalt arutelu.

Kui teadvus ei ole füüsikaliselt seletatav ning samas ei ole ka teada kuidas teadvus füüsilise poolega koostööd teeb siis on panpsühhism välja pakkunud lahenduse, et teadvus on universumis kõikjalviibiv, fundamentaalne omadus. Ka fundamentaalsed entiteetid on teadvusel; ka entiteetidel on mingil määral olemas eneseteadvus. Inimteadvus tekib panpsühhismi seletuse järgi väiksemate osakeste teadvustest, mis inimteadvuse kokku moodustavad. Kuid millisel moel inimteadvus moodustub on probleem, mis panpsühhismi puhul seletust nõuab. Kombinatsiooniprobleem küsibki, kuidas individuaalsed teadvusel entiteetid, kellel on oma isiklikud kogemused, moodustavad kokku kompleksemat sorti kogemusi, nagu on inimteadvus? Fenomeniliste mikrotasandiliste entiteetide kogemused ei ole teistele entiteetidele kogetavad, samamoodi nagu üks inimene ei saa kogeda teise inimese kogemusi. Nii tundub ebaloogiline, et üksteisest eraldiseisvad entiteetid või subjektid kombineeruda võiksid. Seda murekohta väljendab ka subjektide summeerumatus probleem, mille kohaselt ei saa subjektid pelgalt oma olemasolu tõttu summeeruda nii, et tekib edasine kogemuslik subjekt.

Subjektide summeerumatus probleemi lahendamiseks pakuvad panpsühhistid välja, et kui subjektid ei saa oma olemuse tõttu liituda või kombineeruda, siis eraldiseisvate entiteetide vahel on hoopis seosed, mis entiteete ühendab ning just antud seosed on aluseks, et mikroosakesed mingi suurema ühendi luua saaksid. Fenomeniliste seoste teooria väidab, et entiteetide vahel on seos, mille alusel tekib tulemusena kompleksemat sorti teadvus nagu on inimestel. Kuna fenomeniliste seoste idee vaid pakub skemaatilise alternatiivi, et

fenomeniliste omadustega osakesed kombineerumise või liitumise asemel hoopis omavahelisi seoseid moodustavad, siis on pakutud välja, et fenomenilised seosed võiksid olla kaasteadvus. Kaasteadvus paistab seletust pakkuvat kompleksema teadvuse tekkimiseks väites, et kogemused, mida üks kogemuslik subjekt kogeb, esinevad subjektile üheaegselt. Antud bakalaureusetöö uurib kaasteadvuse ideed kui fenomenilisi seoseid. Töö eesmärk on tuua välja probleem, mis kaasteadvuse idee kui fenomeniliste seostega kaasneb.

Töös uurin vastust küsimusele kas fenomenilised seosed kaasteadvuslike seostena on võimelised pakkuma sobiva lahenduse kombinatsiooniprobleemile. See küsimus on oluline, sest tähelepanekud, mis antud töös fenomeniliste seoste puhul välja toon vajavad adresseerimist konstitutiivse panspühhismi kui teadvusteooria toimimise mõttes. Kuna fenomenilised seosed peaksid pakkuma lahenduse kombinatsiooniprobleemile, siis saab toimida ka panspühhism kui teadvusteooria. Fenomeniliste sidemete idee on pakkunud välja Philip Goff ning tema teooria on ka põhiline, mida antud töös kasutatakse.

Töö on jaotatud viieks peatükiks. Esimeses peatükis toon välja terminoloogia, mida töö mõistmiseks vajalik teada on. Teine peatükk annab ülevaate panspühhismist kui teooriast, selle olemusest ning alaliikidest. Kolmandas peatükis räägin kombinatsiooniprobleemist ning miks kombinatsiooniprobleem panspühhismi puhul tekib. Toon välja subjektide summeerumise probleemi, milles argumenteeritakse miks ei saa subjektid summeeruda. Lisaks räägin ka eeldustest, mis subjektide summeerumatus argumendi puhul olulised on. Kolmandas peatükis välja toodud subjektide summeerumise probleemist tulenevalt annab neljas peatükk ülevaate fenomenilistest seostest kui ideest, mis peaks pakkuma paremat seletust subjektide kombineerumisest kui seda pakub väide, et subjektid summeeruvad. Lisaks tutvustan ka kaasteadvuse ideed ning näitan kuidas kaasteadvuslikkus saab olla fenomeniline side. Viies peatükk toob välja põhjuse, miks kaasteadvuslikkus aitab küll seletada edasise kogemusliku subjekti tekkimist kuid kaasteadvuse puhul tekib piiride probleem. Piiride probleem tähendab, et kaasteadvuslikkus fenomeniliste seostena tingib küll uue makrosubjekti kuid küündib ühise ja ühtse teadvuse poole, mille raames ei ole enam eristatavad makrosubjektid kui inimesed ja nende teadvus. Ühtlasi põhjendab peatükk antud bakalaureusetöö põhiväidet: kaasteadvuslikkus fenomeniliste seostena aitab küll subjektide vahelisi interaktsioone seletada kuid ei arvesta mikrosubjektide kui inimeste individuaalsusega.

1. Terminoloogia

Mikrofüüsikalised entiteedid – fundamentaalsed füüsikalised entiteedid, mida füüsika iseloomustab. (Chalmers, 2016: lk 21)

Mikrofüüsikalised omadused – fundamentaalsete füüsikaliste osakeste ja entiteetide fundamentaalsed omadused (Chalmers, 2016: lk 21)

Fenomenilised omadused – omadused, mis kirjeldavad, kuidas mingi entiteet teadvust kogeb, mida tähendab olla teadvusel entiteet. (Chalmers, 2016: lk 21)

Mikrofenomenilised omadused – mikrofüüsiliste osakeste fenomenilised omadused (Chalmers, 2016: lk 179)

Makrofenomenilised omadused – makroentiteetide (nt loomse entiteedi, inimese) fenomenilised omadused (Chalmers, 2016: lk 179).

Maandamine – konstitueerimise suhe eri liiki või tasemel entiteetide vahel. Ühed faktid seletavad metafüüsiliselt teisi fakte, sh tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et seletamine ei ole siinkohal episteemiline, vaid metafüüsiline. (Chalmers, 2016: lk 21)

Kaasteadvus - fenomeniline suhe, kus mitu fenomenilist olekut kogetakse ühiselt. (Miller, 2018: lk 548)

Fenomenilised seosed – seosed mikrosubjektide vahel, mis konstitueerivad makrosubjekti tekkimise. (Chalmers, 201: lk 23)

2. Panpsühhism

Panpsühhismi põhitees väidab, et teadvus on fundamentaalne, kõikjalviibiv reaalsuse omadus reaalsuse algtasandil. Kuna teadvus on fundamentaalne, siis kõik reaalsuse moodustavad osakesed omavad mingit sorti teadvust. Reaalsuse mikrotasandi üks osalisi on fundamentaalosakesed seega kõik materiaalses universumis eksisteeriv peaks omama teadvust (mingil määral). See ei tähenda, et igal objektil ja subjektile on teadvus või teadvusseisund; eneseteadvus (nt kivil on teadvus olla kivi nagu inimene on võimeline teadvustama endale, et ta on inimene). Pigem mõeldakse, et kõik materiaalne on teadvusega seotud või omab mingit osa teadvusest. (Goff jt, 2022a)

Panpsühhism on eristatav idealismist, mille kohaselt koosneb universum täielikult ainult teadvusest ja teadvuse tegevustest. Põhiline erinevus panpsühhismi ning idealismi vahel seisneb füüsilise maailma fundamentaalsuses, kusjuures panpsühhistid väidavad füüsilist maailma olevat fundamentaalne. Idealistid väidavad, et füüsiline maailm ei ole kõige fundamentaalsem, sest eksisteerib veel fundamentaalsemal tasemel reaalsus kui on seda füüsiline maailm. (Goff, 2020) Eristatav on see ka materialismist või füsikalismist, kus universum koosneb vaid füüsilistest entiteetidest ja nende asetusest nii, et tekiks universum. Ka substantsidualism on panpsühhismist erinev, sest selle näol eksisteerivad kaks eraldiseisvat substantsid, vaimsed ja kehalised ning need eksisteerivad kui lahusolevat substantsi. Panpsühhism aga väidab, et teadvus on universumi fundamentaalne ja läbiv omadus. (Bruntrup jt, 2016: lk 1)

Filosoofia on seni mitmel viisil teadvust füüsikale proovinud taandada, kuid katsed sellest on tavaliselt probleemseteks osutunud. Nimelt tunduvad teaduslikud meetodid füüsikat piirama matemaatilis-struktuursetele maailma omadustele. Teadvuse füüsiliselt sõnastamine pälvib mõistelistele probleemidega, sh ka mõeldavuse printsiibi osas. Panpsühhism tundub paljulubav pakkudes teooriat maailmast, mis lubab universumi protsesse kirjeldada naturalistlikus valguses, samas pakkudes seletuse ka dualistliku ülesehitusega vaimse põhjuslikkusele. Teisisõnu pakub panpsühhism dualismi ja marerialismi kõrval kolmanda viisi kirjeldamiseks universumi toimimist ja teadvuse tekkimist universumis. Panpsühhismile võib aga ette heita, et antud teooria puhul ei ole viisi selle empiiriliseks tõestamiseks, mis on ühtlasi ka peamine kriitika, mida panpsühhismi puhul välja tuuakse. (samas. lk 3-4)

Panpsühhismi idee on, et loomne teadvus ei ole ainus teadvuse vorm vaid teadvusega on seotud ka fundamentaalsed entiteetid. Konstitutiivne ning emergentne panpsühhism keskenduvad seosele fundamentaalsema teadvuse ning loomse teadvuse vahel. Panpsühhismi puhul on eristatavad emergentne ja konstitutiivne panpsühhism. Konstitutiivse vormi puhul on teadvus kõikide füüsiliste entiteetide fundamentaalne loomupärane omadus, emergentse vormi kohaselt tekib teadvus primitiivsemate teadvusel osakeste vahel olevatest interaktsioonidest.

2.1 Konstitutiivne panpsühhism

Kui panpsühhism väidab, et teadvus on fundamentaalne reaalsuse omadus, mida kõiges leidub, siis panpsühhism selle konstitutiivses vormis väidab, et makrotasandiline teadvus nagu nt inimteadvus on maandatud (või siis moodustatud või realiseeritud) kas osaliselt või täielikult mikrotasandilistele subjektidele. Mikrotasandilised osakesed teadvuses moodustavad makrotasandiliste subjektide teadvusseisundeid, sh ka inimteadvuse. (Chalmers, 2013: lk 8)

Konstitutiivse panpsühhismi puhul on kogemused fenomenoloogiliselt koetavad üheaegselt. Nimelt kui inimene kui makrosubjekt kogeb näiteks sooja ja rõõmu siis tunneb inimene neid aistinguid üheaegselt mitte üksteisest diskreetsetena ja üksteisele järgnevatena. Sellisel kujul moodustavad aistingud justkui fenomenoloogilise välja, kus selles olevad aistingud on välja osad, mis instantsieerivad neid omadusi, mis selle inimese teadvuses parasjagu tunnetatavad on. Kõik aistingud on aga erinevatest osakestest moodustunud. Nii rõõmu kui ka sooja tunne on moodustatud eraldi osakestest inimese teadvuses ning need aistingud, mis on omakorda kokku pandud erinevatest osakestest annavad tulemuseks teadvuse inimese ajus. Kõik fenomenilised omadused makrotasandilises kogemuses jõuavad sinna läbi selle, et fenomenilised osakesed ühinevad, moodustades asjakohase aistingu inimese ajus. Makrokogemused nagu rõõm ja soojuse tundmine on aju seisundid, mis moodustuvad fenomenilistest osakestest, millest osad instantsieerivad rõõmu ja mõned soojuse tundmist. Sellisel viisil ei ole konstitutiivne panpsühhism emergentne, selgitades makrotasandiliste kogemuste teket. (Coleman, 2014: lk 23-25)

2.2 Mittekonstitutiivne panpsühhism; emergentne panpsühhism

Mittekonstitutiivses emergentses panpsühhism ei ole makrotasemeline teadvus maandatud mikrotasandilisele teadvusele, vaid makrotasandiline teadvus on fundamentaalsel tasemel teadvus. Loomse ja inimteadvus ei ole mittekonstitutiivse panpsühhismi puhul maandatud mikrotasandilisele teadvusele, kuid see ei tähenda, et loomne teadvus ei ole põhjustatud mikrotasandilise teadvuse poolt. Mittekonstitutiivne panpsühhismi näol on tavaliselt tegemist mingi emergentismiga, mille kohaselt loomne teadvus tekib kausaalselt kui mikrotasandiliste teadvussubjektide vahel on üksteiste suhtes vastastikune mõju. (Goff jt, 2022a)

Panpsühhism, millele ka Goff keskendub ei ole konstitutiivne. Kogemused, mis on meile mõistetavad ja ligipääsetavad tekivad teadvuses kui mikrotasandilised entiteetid fenomenilisi sidemeid moodustavad. Seda protsessi kutsutakse mõistetavaks protsessiks ning viimane ei

ole konstitutiivne. Konstitutiivsus on mõistetavate protsesside üks kategooria, kus konstitutsioon tähendab, et konstitutiivsed protsessid on tasandi poolest võrdsed protsessidega, mis neid protsesse omakorda konstitueerivad.

Siinkohal on eristatavad kahte sorti panpsühhiism, kus mõlemal juhul on mõistetavad kogemused mikrofenomeniliste omaduste omavaheliste protsesside tulemuseks. Üks nendest on konstitutiivne panpsühhiism, mida defineerisime juba eelmises alampeatükis. Teine on emergentne panpsühhiism, kus mõistetavad fenomenilised faktid tekivad emergentsete protsesside tulemusena, kuid need faktid ei ole oma taseme poolest võrdsed mikrotasandiliste faktidega, sest makrotasandilised faktid on maandatud mikrotasemeliste faktidele. (Goff, 2016: lk 11)

3. Kombinatsiooniprobleem

Kombinatsiooniprobleemi aluseks on puudus seletusest selle kohta, kuidas mikrofenomenilistest osakestest moodustub fenomeniline tervik ehk makrofenomeniline kogemus. Sarnase probleemi väljendas William James (1890), kes väitis, et fenomeniline kompositsioon on metafüüsiliselt võimatu, sest kombinatsioon üleüldiselt on võimatu. Jamesi mõtteviis on aga agregatiivne: tervik on tema osakeste agregaat, kus iga osake on teistest osakestest eraldiseisev. Selliselt ei tekigi tervikut, mis välismaailmale integreerituna paistab. Kui iga fenomeniline element vaid omavahel agregeerub on tulemuseks hunnik fenomenilisi elemente, mis ei ole muud kui elementide summa. Jamesi mõttekäiku järgides ei teki integreeritud fenomeniline tervik vaid isoleeritud eraldiseisvate fenomeniliste osakeste kogum. Kombinatsiooniprobleem adresseeribki asjaolu, et fenomenilised elemendid ei moodusta ühtset fenomenilist tervikut. (Coleman, 2012: lk 2-4)

Kombinatsiooniprobleemi puhul saab välja tuua kolm alamprobleemi, põhinedes fenomeniliste osakeste omadustele: nende omaduslik, struktuurne ja subjektiivne olemus. Omaduslik kombinatsiooniprobleem küsib kuidas mikroomaduste kombineerumisel tekivad makroomadused? Makroomadused on sellisel puhul erinevad fenomenilised omadused, näiteks fenomeniline värvus (milline on kellegi kogemus näha mingit värvi). On eeldatav, et mikrokogemustega kaasnevad ka mikroomadused, mis võivad olla algelised analoogiad

makroomadustele. Siinkohal tekibki küsimus: kuidas mikroomadused kombineeruvad nii, et tekib makroomadus? (Chalmers, 2016: lk 4-5)

Struktuuri kombinatsiooniprobleem küsib kuidas mikrokogemuslik ja -füüsiline struktuur kombineerub nii, et tekib makrokogemuslik struktuur? Loomsed makrokogemused on oma struktuuri poolest üpriski kompleksed, mille hulka kuuluvad ruumiline visuaalsed ja auditoorsed väljad. Seljuhul oleks vaja seletust selle kohta, kuidas mikrokogemused ja nende mikrostruktuur kombineeruvad nii, et tekib loomne makrokogemuslik struktuur? (samam.)

Subjektide kombinatsiooniprobleem küsib kuidas mikrosubjektid kombineeruvad nii, et tulemuseks on makrosubjekt? Mikrosubjektid on siinkohal kogemuse mikrofüüsilised subjektid ja makrosubjektid on makroskoopiliste kogemuste subjektid nagu on need loomsete teadvusel. Selles töös keskendun fenomeniliste osakeste subjektiivsusele ning sellega kaasnevale probleemile ehk subjektide kombinatsiooni probleemile. (samam.)

Miks võtan ette vaid fenomenilised osakesed ja nende võimaliku kombineerumise ja mitte kõiki sorti osakeste oma? Sest kombineerumist esineb muidu meie ümber küll, näiteks kui vesiniku molekulid kombineeruvad hapniku molekuliga tekib vesi. Sealjuures muutuvad ka molekulide loomumadused, kus tekkinud kovalentne side (aatomside) tähendab, et hapniku aatom võtab mõlemast vesikinuaatomist elektroni, et oma väliskihti täiendada. Sellise elektronide vahetuse käigus muutub hapniku naturaalne asetus. Selliste seoste puhul üldiselt muutuvad üksteisega seoses olevad komponendid, sest need mõjutavad üksteist mingi struktuurimuutuse tõttu ning tulemuseks on mingi ühtsuse vorm ehk miski, mis on välismaailma jaoks integreeritult ühtne. Seega kombinatsioon on võimalik kuid küsimus tekib just fenomeniliste osakeste kombinatsiooni osas. (Coleman, 2012: lk 4)

Keskendudes fenomeniliste osakeste subjektiivsusele on kombinatsiooniprobleem niisiis: kuidas täpsemalt fundamentaalsed füüsikalised entiteetid (nagu nt elektronid ja kvargid) kui (*qua*) subjektid saavad mingi kombinatsiooni tulemusena luua makrotasandilise entiteedi kui subjekti (loomse teadvuse, nt inimteadvuse)? Rõhk on entiteetide subjektiivsusel, sest nende olemusest tulenevalt on arusaamatu, et need kombineeruda saaks. Subjektid on ontoloogiliselt ühtsed, mis tähendab, et neid ei saa omakorda osadeks jagada. Nii ei saa olla olemas subjekti, koosnedes teistest seose alusel ühinenud subjektidest, mis omavad osa mingist suuremast kompleksemast kogemusest. Selline kompleksne kogemus ehk makrotasandilise subjekti kogemus ei saa seljuhul ka mikrosubjektide kombinatsiooni tulemusena makrosubjekti luua. (Siddhart, 2021: lk)

Mikroosakeste, sh entiteetide ühendumisel on märkimisväärseks asjaoluks ka nende privaatne olemus. Igal osakesel on oma teadvus, milles ei sisaldu teiste osakeste teadvusi. Kui makrotasand on maandatud mikroosakestele, siis makrotasand peaks eksisteerima nii, et selle moodustanud mikroosakesed ei oma makroosakese teadvusseisundeid. Mikroosakesed, mis on osa makrosubjektist, omavad enda privaatseid kogemusi ja teadvust, kuid ka makrosubjekt, mis on maandatud nendele samadele mikroosakestele, omab enda privaatset teadvust. Sellisel juhul peaks mikrosubjektid saama osa kahest teadvusest – enda privaatsest ning ka makrosubjekti teadvusest. (sammas.)

Kuid mikrosubjektide kogemused ja teadvus on teiste mikrosubjektide suhtes privaatseid, ning siit ka probleem - kuidas siis saab moodustuda makrotasandiline teadvus arvestades subjektide privaatset eripära. (sammas.)

3.1 Kombinatsiooniprobleemi tekkimine

Tänapäevase kombinatsiooniprobleemi aluseks (ehk millel toetub ka käesolev töö; 21.sajandi panpsühhism) on William James, kes uuris reaalsuse tekkimise psüühilist väljendumist, mis on olnud inspiratsiooniks kombinatsiooniprobleemi valgusesse toomisel. Kõige enam on probleem väljakutseks konstitutiivsele mikropsühhismile ehk teooria, kus kõik faktid, sh makrotasandilised faktid on maandatud teadvusele; mikrotasandilised entiteetid omavad eraldiseisvatena teadvust mingis algelises vormis ning need mikro entiteetid omakorda peaksid looma makrotasandilise teadvuse, sh inimteadvuse. (Goff jt, 2022b)

William James (1890) kirjeldab seda analoogiaga: saja tunde ühtseks pakkimisel ei teki uut komplekset tunnet isegi kui need väga kompaktselt kokku suruda. Juhul kui tekiks, siis võib öelda, et see uus tunne on tekkinud eelmiste tunnete tõttu kuid uut tunnet ei saa vanadest tuletada; uut ja vanadel tunnetel ei ole otsest seost. Entiteetide kogumid sellisena summeerituna jäävadki entiteetide kogumiteks mitte ei formuleeru millekski enamaks ja ühtsemaks. Ka vee molekul, mis koosneb kahest vesiniku ja ühest hapniku aatomist, on vaid nende kolme aatomi uus asetus, kus tekkinud vee molekul on nende aatomite kombineeritus sellisel viisil.

Jamesi analoogia põhjal ei tohiks olemas olla ühtegi liitmõistet. Olemas on vaid kindlal viisil seatud osakesed, millest moodustuvad liitmõisted. Jamesi analoogiad on aluseks kombinatsiooniprobleemile, kuid nagu Coleman (2012) juurde märgib, on keskmeks just

fenomenilised seosed ning kas ja kuidas need omavahel kombineeruvad. Fenomenoloogilises mõttes pole raske ette kujutada kuidas sellisena füüsilises maailmas mingid üksikud objektid üheks suuremaks kokku panna (näiteks tellistest sein ehitada) kuid teadvuse tasandil on keerulisem mõista, kuidas väiksemad teadvused ühtse ja komplekse teadvuse kokku teevad. (Goff jt, 2022b)

3.2 Kombinatsiooniprobleem kui raskem teadvuse probleem

Panpsühhismi idee on seletada kuidas tekib teadvusetust midagi, mis on teadvusel. Panpsühhism väidab, et teadvus ja selle tase võib erineda, näiteks loomne e. inimteadvus on märksa kompleksem kui mõne eseme või fundamentaalse osakese oma.

Kombinatsiooniprobleemi puhul on eristatav raskem ning kergem probleem, kus probleemi raskus sõltub raskuse tüübist, mitte raskusastmest. Teadvuse kergem probleem tundub olevat vastuvõtlik kognitiivteaduses kasutatavatele meetoditele, kus nähtusi seletatakse neuraalsete mehhanismide alusel või arvutuslikult. Kõik see osa teadvusest, mille toimemehhanismid on võimalik lahti seletada teaduslikul viisil käivad kergemate teadvuse probleemide alla. Rasked probleemid, mis käsitlevad täpsemini kogemusi, ei paista aga teaduslike meetoditega seletatavad olevat. Meil on teadmine selle kohta kuidas on olla kogev subjekt, sest kuuleme helisid ja näeme visuaalset pilti endi ümber. Kuid meil ei ole seletust miks tekivad need kogemused mida me kogeme. (Chalmers, 1995: lk 200-203)

Kerged probleemid on liigitatud kergeks, sest need tegelevad tunnetuslike võimete ja funktsioonide selgitamisega. Sellise selgituse jaoks on oluline tuvastada sobiv mehhanism, mis vastava funktsiooni täitmise võimaldab. Kergeid probleeme on võimalik tõhusalt uurida kognitiivteaduse meetoditega, mis sobivad eriti hästi teadvusega seotud kergete probleemide uurimiseks. Selle vastandiks on rasked probleemid, mis on keerukad just seetõttu, et need ületavad lihtsate funktsioonide selgitamise piire. Raske probleem püsib lahendamata isegi siis, kui kõik olulised funktsioonid on põhjalikult seletatud. Raske probleemi raskus seisneb selles, et see ületab lihtsate funktsioonide selgitamise piirid ning puudutab teadvusega seotud küsimusi. Kui kõik teadliku kogemusega seotud tajumise, kategoriseerimise, sisemise ligipääsu ja verbaalse väljendusega seotud funktsioonid on selgitatud, jääb siiski vastamata küsimus: miks kaasneb nende funktsioonide täitmisega teadvelolek? Lihtsakoeline funktsioonide seletus ei suuda sellele küsimusele vastata, jättes selle lahendamata. (samas.: lk 203-206)

Lihtsama ja raskema kombinatsiooniprobleemi eristuse mõte on näidata, et mõnede probleemide puhul on keeruline valida olemasolevatest meetoditest see õige ja teist sorti probleemide puhul ei olegi meetodit, mis probleemiga tegelemiseks põhjendatud oleks. Raskem probleem vajab vastust küsimusele: miks kogeme kogemusi. Kombinatsiooniprobleem on ka raskem teadvuse probleem, sest see keskendub teadvuse selgitamiseks erinevate elementide, näiteks füüsiliste ajuprotsesside ja subjektiivsete teadvuskogemuste vaheliste seoste probleemile. See probleem seisneb selles, kuidas füüsilised protsessid ajus, mis on kombineeritud omavahel teatud viisil, suudavad luua teadvustatud kogemuse. Kombinatsiooniprobleem on keeruline, sest teadvuse omaduste ja füüsiliste protsesside vaheline seos tundub olevat mõistmatu ning selgitada seost ainuüksi füüsiliste seaduste ja protsesside kaudu. See nõuab teadvuse ülemineku lõhedest füüsilisse reaalsusesse põhjalikku mõistmist ning seega ka laiemat teooriat, mis hõlmaks nii objektiivset füüsilist reaalsust kui ka subjektiivset teadvuskogemust.

3.4 Subjektide summeerumatus probleem

Kombineerumine tähendaks, et kaks subjekti liituvad. Liitsubjekti eelduseks peaks seljuhul olema, et subjektid on interaktsiooni toimimiseks üksteisele piisavalt lähedal ning interaktsiooni toimimisel ja liitsubjekti loomisel need kaks subjekti jäävad alles. Liitvutale subjektidel on ka fundamentaalne omadus olla subjektiivsed ehk neil oma oma isiklikud kogemused või mingit sorti teadvus. Seega kui subjekte liita, peaks jääma alles mõlemad liituvad subjektid kuid liitsubjekt, mis nendes tekib peaks omama enda isiklikku subjektiivsust või perspektiivi, mis tähendab, et ühe liituva subjekti perspektiiv kaob. Kui kahe subjekti asemel on alles vaid üks tähendab see, et üks subjektidest enam ei eksisteeri, mis ei tähendaks subjektide kombineerumist vaid domineerimist ühe subjekti poolt nii, et teise eksistents kaob. (Coleman, 2014: lk 29-32)

Kombinatsiooniprobleem ei puuduta vaid erinevate elementide füüsilist kombineerumist, tähtsam asjaolu on leida seletus sellele, kuidas elemendid kogemuslikult ja fenomeniliselt kombineeruvad, mille tulemusena tekivad unikaalsed ja terviklikud kogemused mida ka meie inimestena kogeme.

Subjektid on ontoloogiliselt ühtsed ja nende kogemused on privaatsed. Mõlema puhul ei ole selge kuidas need saaksid kombineeruda. Mis neid asjaolusid arvesse võtab on subjektide

summeerumise probleem, mille põhiprintsiip väidab, et teadvusseisundid, mis subjektid loovad ei ole aluseks, et tekib uus makrosubjekt, mis erineb subjektidest, millele see maandatud on.

Subjektide summeerumatus argument

1. Konstitutiivse panspühismi kohaselt eksisteerivad mikrosubjektid $S_1 \dots S_n$, millel on kogemused $E_1 \dots E_n$ ning eraldiseisev makrosubjekt S_x koos oma kogemusega E_x eksisteerib selliselt, et mikrosubjektid $S_1 \dots S_n$ oma kogemustega $E_1 \dots E_n$ tingivad makrosubjekti S_x olemasolu koos oma kogemustega E_x .
2. **Subjektide mõeldav isoleeritus** – Iga subjektide grupi $S_1 \dots S_n$ kohta, millel on kogemused $E_1 \dots E_n$, on mõeldav, et vaid need subjektid $S_1 \dots S_n$ koos oma kogemustega $E_1 \dots E_n$ eksisteerivad ilma edasise subjekti S_x -i ja selle kogemuste E_x -ta.
3. **Fenomeniline läbipaistvus** – Otsesed fenomenilised mõisted on läbipaistvad.
4. **Läbipaistev mõeldavuse-võimalikkuse printsiip** – Iga propositsiooni P kohta, mis sisaldab vaid läbipaistvaid mõisteid: kui P on mõeldav, siis P on ka võimalik.
5. **Subjektide metafüüsiline isoleeritus (järelalus 2,3 ja 4 põhjal)** – Iga grupi subjektide $S_1 \dots S_n$ kohta, millel on kogemused $E_1 \dots E_n$, on võimalik, et vaid need subjektid koos oma kogemustega eksisteerivad nii, et need ei tingi edasist eraldiseisvat subjekti S_x .
6. **Subjektide summeerimatus (järelalus 5 põhjal)** – ühelgi juhul ei ole võimalik, et subjektide grupp $S_1 \dots S_n$ koos oma kogemuste $E_1 \dots E_n$ tingib edasise eraldiseisva subjekti S_x tekkimise.
7. Konstitutiivne panspühism ei pea paika. (Goff, 2016a: lk 291-292)

Selle printsiibi mõistmiseks võime võrdluse tuua ruumiliste objektidega. Näiteks ladudes seitse tellist nii, et see moodustab risküliku kujulise torni. Pelk telliste olemasolu nii, et neil kõigil on oma konkreetne kuju ja asukoht, tingib selle torni olemasolu koos selle kuju ja asukohaga. Ilma tornita ei oleks võimalik kujutada ette seitset tellist üksteise peale laotuna nagu see torni puhul on. Sarnaselt on võimalik ette kujutada seitset kogemuste subjekti, mis kogevad mingeid värvispektri värve ilma, et oleks olemas kogemuste subjekt, millel on kogemus valgest värvist. Ruumiobjektide rühma olemasolu, millel on kindlad kujud ja asukohad, võib aga tingida ruumiobjekti olemasolu, mille kuju ja asukoht on erinev rühmas olevate ruumiobjektide kujudest ja asukohtadest. Kuid kogemuste subjektid ei saa pelgalt oma

olemasolu tõttu olla sarnases seoses. Subjektide grupp, kus iga subjekt kogeb vähesel määral valu ei moodusta kokku ühte subjekti, mis tunneb väga palju valu. Kuid võib väita, et printsiip ei kehti näiteks kogemuste kohta, millest meil ei ole ettekujutust. Iga kvalitatiivne erinevus kahe kogemusliku subjekti vahel (vaadeldes neid pelgalt teadvusega olenditena) on vaid erinevus nende kogemust iseloomustavate fenomeniliste omaduste vahel. Printsiip näib kehtivat sõltumata subjektide kogemuse iseloomust. (Goff, 2009: lk 130-131)

Ka subjektide summeerimatus on oma olemuselt raskem kombinatsiooniprobleem. Probleemi südamikuks on asjaolu, et ühe subjekti faktid tema teadvusest ei tundu otseselt selgitavat teise subjekti teadvuslikke fakte. Kui võtta näiteks inimene, siis tema erinevad osad ei ole identsed inimese kui tervikuga; inimese osade teadvus ei selgita inimese kui terviku teadvust. Kui teatud kogemused on ühe ja sama subjekti poolt kogetavad, siis tekib sellel subjektidel veel üks ühine kogemus. Kuid viimane ei baseeru erinevatel omavahelistes suhetes olevatel subjektidel. (Roelofs, 2020: lk 4-5)

3.1 Mõeldavuselt võimalikkusele ja fenomeniline läbipaistvus

Traditsiooniline filosoofiline printsiip mõeldavuse kohta - kui P on mõeldavalt tõene, siis P on võimalikult tõene - ei kehti aposterioorse paratamatuse valguses. Aposterioorsed ehk kogemusjärgsed paratamatused on paratamatult tõesed kuid nende tõesuses saame veenduda alles pärast vaatlust või selle tõestamiseks mõni eksperiment tehes. Goff (2016a) toob näite propositsioonist 'vesi on H₂O', sest meil ei ole apriorset ehk kogemuseelset teadmist selle kohta, et vesi on H₂O. Kogemusjärgsed paratamatused on mõeldavalt väärad, sest me ei tea nende kohta midagi kogemuseelselt kuigi need pole võimalikult väärad. Nagu ka 'vesi on H₂O' näite puhul on vesi võimalikult H₂O, kuigi me kogemuseelselt seda ei tea. (Goff, 2016a: lk 287-288)

Nõustudes kogemusjärgsete paratamatuste ideega pakub Chalmers (2009) nüansirikkama printsiibi, ehk kahedimensioonilise mõeldavuse printsiibi, vastuseks traditsioonilisele mõeldavuse-võimalikkuse printsiibile: kui P on mõeldavalt tõene, siis on võimalik maailm W, kus P on maailmas W arvesse võetav tegelikuna. Võimalik maailm W on nn kaksikmaailm, mis ei ole eristatav meie tegelikust maailmast välja arvatud fakt, et H₂O asemel on kaksikmaailmas vee keemiline koostis XYZ. Võimalikust maailmast mõtlemine on aga

faktidega vastuoluline (tähdendusega kuidas asjad oleksid võinud olla), seega väita, et vesi on XYZ on kaksikmaailmas väär: vesi on see, mis meie maailmas veekogusid täidab, veekogusid täidab H₂O seega on H₂O vesi kõikides võimalikkudes maailmades. Sellele lisaks on ka teine viis, kuidas võimalikest maailmadest mõelda ehk viis, kuidas asjad võiksid tegelikult välja kujuneda. Kui kaksikmaailma sellisena võimalikuks pidada on sellises maailmas vesi tõesti XYZ: vesi on see, mis meie maailmas veekogusid täidab, veekogudes on hoopis XYZ seega, kuigi see on paratamatult väär, on võimalik, et vesi on XYZ. See arutluskäik võtab aluseks kahedimensioonilise mõeldavuse printsiibi ehk kui võimalikkust pidada tegelikuks, siis väide vesi on XYZ on tõene. Selliselt võib olla iga mõeldav propositsioon tegelikult võimalik. (samas., lk 288-289)

Goff (2016a) pakub Chalmersi mõeldavuse-võimalikkuse printsiibile parema alternatiivi, läbipaistvuse mõeldavuse printsiibi: iga propositsiooni P puhul, kui P hõlmab vaid kvantoreid, konnektiive ning läbipaistvaid mõisteid väljendavaid predikaate ja P on mõeldavalt tõene, siis P on ka võimalikult tõene. Edasine seletab mis on läbipaistvad mõisted.

Vesi on moodustatud H₂O molekulidest, kuid meie teadmine pelgalt veest seda meile ei avalda. Meie igapäevane arusaam veest on "läbipaistmatu" või "hägune". See tähendab, et meie tavaline arusaam veest ei avalda kohe või iseenesest seda, mis tegelikult on vee olemus või mis on selle koostis. Kuna mõiste veest on meile läbipaistmatu, ehk teadmata, ei saa me täielikult aru, millest me mõtleme. Just läbipaistva arusaama puudumine sellest, millest me mõtleme, takistab meil liikumist mõeldavusest võimalikkuseni. See tähendab, et kuna me ei suuda täielikult mõista, millest me räägime (vee olemusest), siis ei saa me lihtsalt mõeldavusest järeldada võimalikkust. Kõrvale saab tuua näite ka läbipaistvast mõistest, näiteks objektist millel on miljon külge, mis on meile kogemuseelselt mõistetav. Miljoni küljega objektist mõtlemisel on võimalik täielikult mõista mida me ette kujutame. Nende näidete valguses on läbipaistvate mõistete puhul puhul mõeldavuselt võimalikkusele võimalik liikuda.

Kui me kogeme midagi, siis mõtleme sellest kogemusest selle fenomeniliste omaduste kaudu ehk me teame kogedes, mis on see, mida me kogeme. Kogemuse kogemine selle fenomeniliste omaduste vaatenurgast on eristatav selle kogemuse fenomenilistest mõistetest. Fenomenilised mõisted on mõisted selle kogemuse efektidest, näiteks kuidas me seda kogemust tunneme (aistingud). Kui mõelda valu tundest ja me teame, milline valu tunde kogemine on siis tekivad meile selle valu tunde osas fenomenilised mõisted. Mitte-fenomenilised mõisted oleks siis

näiteks valu efekt ja põhjused. Fenomenilisi mõisteid saab jagada kaheks: otsesed ja kaudsed. Otsesed fenomenilised kogemused tekivad siis kui me valu tunneme ja endale teadvustame, et me tunneme valu. Kaudne fenomeniline kogemus tekib aga juhul kui me vaid mõtleme mis tunne on valu tunda ilma, et me tegelikult (füüsiliselt) valu tunneksime. (Morris, 2020: lk 4-5)

Otsese fenomeniline läbipaistvuse tees ütleb, et otsesed fenomenilised mõisted on läbipaistvad kui kogemust kogetakse kõige otsesemal viisil selliselt, et kogeja teab mille kohta kogemust kogetakse ning kogeja teab, et kogeja kogeb seda kogemust. Goff (2017) nimetab sellist otseste mõistete läbipaistvust ilmutuseks. Ilmutus eeldab, et kui kogejale ilmutuvad otsesed fenomenilised mõisted, siis kogeja kogeb neid mõisteid. Kui ilmutus sellisel viisil toimub, siis järgneb sellest, et kui me kogeme mingit kogemust aprioorselt, siis on meil arusaam selle kohta, mis kogemust me kogeme ning oleme teadlikud ka selle kohta, et me kogeme seda kogemust. Ilmutus selgitab otseste fenomeniliste mõistete läbipaistvus teadvustatud kogemuste vahetuse olemuse kaudu. Ilmutuse kogemine selliselt on peaks olema kehtiv kuna teadvustatud kogemused, mida me hetkel tunneme on meile otseselt esitatud. (Morris, 2020: lk 5-6)

4. Subjektide vahel on seos – fenomeniline sidumine

Subjektide summeerimatus e probleemi printsiibist saime teada, et grupp kogemuste subjekte ei saa omavahel summeeruda pelgalt oma olemasolu tõttu, sh omades kindlaid fenomenilisi omadusi, mida need instantsieerivad. Kuid printsiibist ei järeldu, et kogemuste subjektide grupp ei saaks eksisteerida ega olla olukorras, mis nõuab veel ühe kogemuste subjekti olemasolu. Ehk siis ei ole välistatud võimalust, et grupp kogemuste subjekte on omavahel seoses selliselt, et on nõutav ka nendest eraldiseisva edasise kogemuste subjekti olemasolu. Teoreetilisemalt saame seda väljendada nii: printsiibi kohaselt oleks esimese kogemuse subjekti fenomenilised omadused X ja teise subjekti fenomenilised omadused Y ning kolmanda fenomenilised omadused Z. Kuid printsiip ei välista olukorda, kus esimene ja teine kogemuste subjekt (koos oma eriliste fenomeniliste omadustega, vastavalt Z ja Y) on omavahelises suhtes nii, et selle suhte alusel tekib kolmas kogemuste subjekt, mille fenomenilised omadused on vastavalt Z. (Goff, 2009; lk 131-133)

Suhe, mis sellisel viisil kogemuste subjektide vahel eksisteerida võiks, on fenomeniline seos. Fenomeniline seos on näide kogemusest, mille kohta meil ei ole ettekujutust. Ei sisevaatluse ega taju ei võimalda meil kogeda fenomenilist suhet, mis seob kogemuste subjekte omavahel nii, et moodustuks uusi/teisi kogemuste subjekte. Kui uurida inimese kui subjekti aju, siis ei suuda me näha, kuidas see realiseerib selle fenomenilisi omadusi. Kogemuste ja teadmiste osas on meil juurdepääs vaid ühele kogemuste subjektile ehk inimese enda kogemustele, millele pääsme ligi läbi sisevaatluse. Kui saame inimestena vaid ühele kogemuste subjektile ligi pääseda, milleks on meie enda kogemused, siis välistab see võimaluse näha kogemuste subjektide omavahelisi seoseid. Selleks peaks üks kogemuste subjekt (näiteks inimene) olema võimeline mitmeks sisevaatluseks. Selle asjaolu valguses ei saa me ka kogeda kogemuste subjekte omavahel fenomeniliselt seotuna, sest ka see oleks juba teise kogemuse subjekti kogemise katse. (sammas.)

Reformuleerides konstitutiivse pansühhhismi teesi lisades sellele juurde ka fenomenilised seosed saame midagi sellist: kui konstitutiivne pansühhhism on tõene, siis eksisteerib kindel arv mikrosubjekte $S_1 \dots S_n$, koos neile vastavate kogemustega $E_1 \dots E_n$, kus subjektid on omavahelistes seostes $R_1 \dots R_n$ ning eksisteerib ka edasine makrosubjekt S_x koos oma kogemustega E_x selliselt, et omavahelistes seostes olevad mikrosubjektid tingivad edasise makrosubjekti S_x koos oma kogemustega E_x . Sellisena konstitutiivset pansühhhismi reformuleerides on lubatavad ka mõeldavad fenomenilised seosed. Seni vaid mõeldavad, sest fenomenilised sidemed on vaid mõisteline esitus seostest. Seoste olemasolu tõestamiseks on vajalik ka seletus seoste olemusest ja toimimisest. (Miller, 2018: lk 545)

Subjektide summeerimatuse argument ütleb, et subjektid ei saa pelgalt oma olemasolu tõttu liituda ja makrosubjekti luua. Subjektide vahele fenomenilised seosed mõeldes on aga võimalik, et subjektid saaksid omavahel interaktsiooni luua, sest sellisel viisil ei ole subjektid otseses interaktsioonis vaid seosed on need, mis subjektide vahelise interaktsiooni võimalikuks teevad. See hõlmab ka kogemusi, sest subjektidel on fenomenilised omadused. Seosed teadvuse subjektide vahel on aluseks, et tekiksid makrosubjektid koos enda kogemustega, kus tekkinud makrosubjekt kui tervik on suurem kui mikrosubjektide summa.

4.1 Kaasteadvus kui fenomeniline side

Fenomeniline, seos peab tekkima kogemuslike subjektide vahel ning see peab olema selline, et kui seostatakse mingi subjektide grupp koos nende subjektide kogemustega, siis seos tingib edasise subjekti koos edasiste kogemustega, mis viimasele subjektile kuuluvad. Introspektsiooni puhul on meile kogemused eristatavad, näiteks tunneme lõhna, näeme visuaalselt meie ümber toimuvat ning kuuleme helisid, mis meie ümber tekivad. Need kogemused on kaasteadvuslikus seoses, sest võime kuulda heli ning tunda lõhna samaaegselt. Raske on ette kujutada ning kirjeldada teadvust ja selle fenomenilist välja kui üksikute kogemuste kogemist ilma, et meie kogemused ei oleks mingil viisil omavahelistes seostes, sest ka meie empiirika näib seda tõestavat. (Miller, 2018)

Fenomeniliste seoste olemus ja toimimine on seletatav praegu vaid järgneval viisil: mingi grupi kogemuslike subjektide vahel olevad seosed peavad tingima edasise eraldiseisva subjekti. Kuid kogemuse teel me fenomenilistest seostest mõiste formuleerida ei saa kuna saame kogeda vaid ühe subjekti ehk meie enda kogemusi. Selliselt ei anna fenomeniliste seoste idee meile subjektide kogemuste kombineerumise kohta palju uut informatsiooni, sest peale sidemete olemasolu nentimise me nende kohta midagi muud öelda ei saa. Fenomeniliste seoste puhul on aga oluline peale seoste olemasolu ka seletus sellest, millisel viisil ja kuidas need seosed kogemuste subjektide vahel toimivad. Seletuse seoste toimimise kohta võib anda meile kaasteadvus. (Chalmers, 2016: lk 24)

Kaasteadvus tähendab, et meie üleüldine teadvus koosneb erinevatest kogemustest, kusjuures viimased ei teki meile teistest kogemustest eraldi vaid näivas olevikus kogetavad kogemused on kogetavad koos või üheaegselt; kaasteadvuslikult. Lisaks kehtib kaasteadvuslikkus ka kogemustes endis, näiteks kõik erinevad visuaalsed kogemused on kaasteadvuslikud. Kaasteadvuslikud suhet ennast me otseselt introspekterida ei saa, sellel ei ole mingeid eristatavaid omadusi. Me ei koge kahe kogemuse vahel mingit eraldi kogemuslikku elementi (seost), mis kahte kogemust kaasteadvuslikuks muudab vaid kaks kogemust on lihtsalt kogetavad koos samal ajal. (Dainton, 2011: lk 253)

Miller (2018) ütleb, et kaasteadvus fenomenilise sidemete ideena on ka edasiviiv, sest kaasteadvus on konkreetne seos kogemuste vahel mitte vaid mõisteline mõiste nagu seda on fenomeniliste seoste idee. Näite toob ta vee molekuli põhjal: kui öelda, et vesiniku aatom ja hapniku aatom on osa keemiliste elementide tabelist, siis nende kahte sorti aatomite vahel pole muud seost kui vaid fakt, et need on osa antud tabelist. Kui aga öelda, et kahe vesiniku aatomi ja ühe hapniku aatomi vahel on kovalentne side, siis on seos aatomite vahel väärtuslikum,

kuna saame edasi öelda, et aatomite vaheline seos on aluseks, et tekib vesi, sh nad jagavad elektrone ja seose alusel tekkinud vesi on vedel ehk tekib uus struktuuriline omadus seose alusel. Kaasteadvuslikkuse puhul on analoogiliselt märgatav erinevus kui öelda, et grupp kogemusi on lihtsalt seoses ning kui öelda, et grupp kogemusi on kaasteadvuslikus seoses ehk kogemuste vahel on ühised fenomenilised omadused ja tekib uus struktuur ehk uus kogemus. (Miller, 2018: lk 548)

4.2 Teoreetilistem seletus kaasteadvusest

Niisiis on fenomeniliste seoste idee suures pildis vaid sidemete olemasolu postuleerimine kuid kuidas need täpsemalt kogemuste subjektide vahel toimivad ei ole selge. Fenomeniliste seoste ideele võiks anda sisu kaasteadvus. Kaasteadvus on fenomeniline suhe, kus mitu fenomenilist olekut kogetakse ühiselt. Selliselt tekib teadvuse ühtsus ehk kogemuste ühtsus. Dainton (2000) toob kogemuste ühtsuse kohta näite, kus meie erinevad meeled on kasutuses ning me kogeme neid sünkrooniliselt ühel ajal. Võime tunda samaaegselt emotsioone, kujutada ette mõnda kujutluspilti ning tunnetada meie keha (näiteks millises asendis me toolil istume). Lisaks võime tähele panna ka helisid meie ümber, mis pilt avaneb meile silmadega ümberolevat vaadeldes ning kuulda helisid mis meie ümber meie kõrvu jõuavad. Kõik meie erinevat sorti kogemused sel ajahetkel on üksteisega kaasteadvuslikus seoses. Kogemused võivad ühtsuse luua ka mingi aja jooksul ehk diakrooniliselt. Näiteks kui proovime ilma objekti vaatlemata ära arvata mida me käes hoiame ja parasjagu kombime, võib meie ettekujutlusest läbi käia mitmeid vasteid sellele objektile, mida me käes hoiame. Samal ajal tundes erinevaid kehalisi tundeid ja emotsioone, mis ka konstitueerivad pideva olemasolu meie ajus, mis kõik kokku teeb ühise tunnete ja kogemuste voo. Teadvuse voog on pidev kogemuste järgnevus ning sellele kogemuste voole annab ühtsuse fakt, et me kogeme teadvuse kogemuste ja tunnete järgnevust ka ise. (Dainton, 2000: lk 3-4)

Et kaasteadvuslikkus saaks toimida fenomenilise sidemena, peaks see tingima edasise subjekti: subjektide grupp $S_1 \dots S_n$ koos kogemustega $E_1 \dots E_n$ tingib edasise eraldiseisva subjekti S_x koos kogemustega E_x . Seda, kas kaasteadvus antud kriteeriumit täidab, võime näha kui lisame kaasteadvuse subjektide summeerumise argumenti. Subjektide summeerumise argument väidab, et mikrosubjektide ning makrosubjektide vahel ei ole paratamatust, sest subjektide mõeldava isolatsiooni eeldus on oletatav. Kui näidata, et

kaasteadvusega kaasneb paratamatus, siis saab kaasteadvus mõistetav olla ka kui fenomeniline seos. (Miller, 2017: lk 555-556)

Selleks on olulisel kohal subjektide isoleerituse mõeldavuse eeldus. Eelnevalt reformuleerisime konstitutiivse panpsühhismi väite: kui konstitutiivne panpsühhism on tõene, siis eksisteerib kindel arv mikrosubjekte $S_1 \dots S_n$, koos neile vastavate kogemustega $E_1 \dots E_n$, kus subjektid on omavahelistes seostes $R_1 \dots R_n$ ning eksisteerib ka edasine makrosubjekt S_x koos oma kogemustega E_x selliselt, et omavahelistes seostes olevad mikrosubjektid tingivad edasise makrosubjekti S_x koos oma kogemustega E_x . Näitamaks, et kaasteadvusega siiski kaasneb tingimus, et tekib uus subjekt, on vajalik fenomenilisi seoseid kaasavat teesi. Miller lisab Goffi (2016a) subjektide metafüüsilise isolatsiooni teesi ka fenomenilised seosed.:

Seotud subjektide isolatsiooni mõeldavus – Iga grupi subjektide $S_1 \dots S_n$ kohta, instantsieerides teadvuslikke olekuid, kus antud subjektid on omavahelistes seostes $R_1 \dots R_n$ on mõeldav, et need subjektid $S_1 \dots S_n$ koos kogemustega eksisteerivad ilma edasise eraldiseisva subjekti S_x tekkimiseta. (Miller, 2018: lk 556)

Lisades nüüd seoste asemele kaasteadvus, saame kaasteadvuslike subjektide isolatsiooni mõeldavuse teesi:

Kaasteadvuslike subjektide isoleerituse mõeldavus – Iga grupi subjektide $S_1 \dots S_n$ kohta, instantsieerides kindlaid teadvuslikke olekuid, kus antud subjektid on omavahelistes seostes $R_1 \dots R_n$, kus üks seostest R_1 on kaasteadvuslik seos on mõeldav, et need subjektid $S_1 \dots S_n$ olles omavahelistes kaasteadvuslikes seostes R_1 koos antud subjektide teadvuslike olekutega eksisteerivad ilma edasise eraldiseisva subjekti S_x tekkimiseta. (samam.)

Selle põhjal saaksime formuleerida uue subjektide summeerumise argumenti, kuhu on kaasatud ka kaasteadvus, mis väidaks, et fenomenilised seosed kaasteadvusena on väär. Kuid kui see argument on väär, siis kaasteadvus on paratamatu seos. Selle tõestamiseks toob Miller (2017) näite mõeldavatest kaasteadvuslikest zombidest. Kaasteadvuslikud zombied on nagu tavalised zombied, kes näevad välja nagu inimesed, kellel on inimestele sarnane aju, millel omakorda on identsed funktsioonid nagu inimesel. Kaasteadvusliku zombie puhul seostuvad kõik mikrosubjektide kogemused, kuid nii nagu tavalisel zombiel puudub kaasteadvuslikul zombiel makrotasandiline teadvus. Mikroosakestel on fenomenilised omadused, kuid makrotasemel seda ei ole. (Miller, 2017: lk 556)

Probleem seisneb selles, et me ei suuda ette kujutada kaasteadvust omavat panpsühhilist zombiet või subjektide kogumit, mille iga liige on omavahel seotud kaasteadvusega, ilma subjektita, mis vastaks tervele kogumile või zombile. Mikrosubjektide kogum $S_1 \dots S_n$ koos kogemustega on kaasteadvuslikus seoses nii, et seoses on kõik kogumisse kuuluvad subjektid. Kui iga subjekt ja kogemus kogumist kaasteadvuslikult seostuvad, siis tekib kogemus, mis vastab subjektide kogumile ja kaasteadvuslikele seostele nende vahel ehk eksisteerib subjektide kogum ühiste fenomeniliste omadustega. Kui kogumil on ühised fenomenilised omadused, siis on tekkinud ka makrosubjekt, mis sellele kogumile vastab. (samas., lk 557)

4.3 Transitiivsus

Transitiivsus tähendab, et kaasteadvuslikud seosed on kogemuste vahel läbivad. Üks võimalus kaasteadvusest kui fenomenilistest seostest on mõelda, et kaasteadvuslikud seosed kogemuste vahel on transitiivsed: iga kolme kogemuse kohta E_1 , E_2 ning E_3 , ühel ja samal ajal T , kui E_1 on kaasteadvusliku kogemusega E_2 ning E_2 on kaasteadvuslik kogemusega E_3 , siis E_1 ja E_3 on ka omavahelises kaasteadvuslikus seoses. Sellisena aga oleks iga kogemus üksteisega kaasteadvuslikult seotud nii, et tekib ühtne ja ühine kogemus. Kogemused E_1 ja E_2 on omavahel kaasteadvuslikult seotud ehk kogemusi E_1 ja E_2 kogeme me üheaegselt. Kui kaasteadvuslikkus on transitiivne suhe, siis kogemus E_2 pole ainus kogemus, millega kogemus E_1 sellises seoses on vaid E_1 on seoses ka kõikide ülejäänud kogemustega, mis üldse olemas on. Kuna iga kogemus on järgmise või eelmisega kaasteadvuslikus seoses, tekib ühine maksimaalselt ühendunud kogemus. Kui iga kogemuslik osake on sellisel viisil omavahel seoses, siis eksisteeriks vaid üks ühtne teadvus. Ka ühe inimese kui kogemusliku subjekti teadvus oleks kõikide teiste inimeste teadvustega seoses. Nii aga reaalses maailmas ei ole, kuna kogemuslikud subjektid on teiste subjektide suhtes privaatsed. (Dainton, 2011: lk 255-257)

Selliselt ei arvesta transitiivne kaasteadvus fenomeniliste seostena subjektide privaatsuse olemusega ning fenomenilised seosed sellisena ei aita seletada eraldiseisvate subjektide privaatsed kogemusi. Fenomeniliste seoste idee on küll pakkuda lahendus kuidas kaks subjekti tingiks edasise subjekti kuid ühe ja ühtse teadvuse tekkimine ei seleta kuidas on sellises suures ühtses teadvuses eristatavad makrosubjektide privaatsed teadvused, sest ilmselgelt ei jaga kõik inimesed maailmas ühte ja sama teadvust.

5. Kaasteadvus kaasab liiga palju: üks ja ühine teadvus

Fenomeniline läbipaistvus on oluline aspekt kui tahaksime võimalikuks pidada fenomenilisi seoseid. Nimelt on fenomeniliste seoste idee meile hoomatav juhul kui meil oleks sellest läbipaistev, otsene ja selge arusaam. Kuid seda meil ei ole ning põhjuse toob välja ka Goff (2016) ise: nii nagu me ei saa kogeda kogemuslike subjektide kogemusi, ei saa me kogeda ka (võimalikke) seoseid nende vahel. Nii nagu inimene saab vaid oma introspektsiooni teel enda seisukohalt kogemusi kogeda, ei saa me kogemuste subjektide vahelisi seoseid kogeda, sest sellisel juhul peaksime olema võimelised kogema rohkem kui ühe subjekti kogemusi.

On selge, et fenomenilisi sidemeid ei saa inimene kogeda. Kuid Goff nendib, et see ei ole põhjus, miks fenomenilised sidemed ei saaks võimalikud olla, sest meie kogemused ei ole ainsad, mis maailmas toimuvat seletavad. Näiteks ei koge inimene otseselt kuidas molekulid aatomi moodustavad. Goff ise ütleb, et me võime fenomenilistest sidemetest mõelda kui „seosed subjektide vahel, kus subjektide seoses olemisest tekivad edasised subjektid“ ning seetõttu ei peaks me fenomeniliste sidemete ideed maha tegema. Kuigi on selge, et me ei saa fenomenilisi sidemeid kogeda, siis fenomeniliste sidemete toimimisprotsessid peaksid siiski idee töötamiseks lahti seletatud olema. Väide, et fenomeniliste seoste kogemine ei ole meile võimalik ei kaota ära vajadust seoste toimimisprotsesse kirjeldada, et see idee võimalikuks postuleerida. Vastasel juhul ei paista fenomeniliste seoste idee pakkuma seletust/lahendust kombinatsiooniprobleemile, kuid just seda fenomenilised seosed peaksid tegema.

Kaasteadvuseliste seoste puhul kogeb üks subjekt mikrofenomeniliste subjektide kogemusi üheaegselt ning edasisel subjektil tekib mikrosubjektide kogemuste alusel ühised fenomenilised omadused. Minu eesmärk on väita, et kaasteadvulike sidemete puhul tekib piiritlemise probleem: kui kaasteadvulikud seosed on transitiivselt ehk läbivalt seotud, siis on kõik mikrosubjektide kogemused omavahelistes kaasteadvulikes seostes, mille tulemuseks on ühine ja terviklik üleinimlik teadvus. Selliselt ei oleks meil mõtet eristada inimesi kui individuaalse teadvuse ja privaatsete kogemustega makrosubjekte. Üleüldisemalt öeldes ei ole kaasteadvulike seoste puhul selge kuidas seletada ühtse üleinimliku makrosubjekti tekkimisel inimesi ehk privaatse teadvuse ja kogemustega makrosubjekte.

Fenomeniliste sidemete olemasolu või võimalikkus tähendaks, et subjektide summeerimatause argumendi viies punkt, järeldus, et metafüüsiliste subjektide isoleerituse eeldusest ei saa

järeldada, et subjektid, mis on fenomenilistes seostes ei saa tingida edasise kogemusliku subjekti olemasolu (kuues punkt, järeldus subjektide summeerimatuses argumentis). Fenomeniliste sidemete olemasolu on aluseks, et kogemuslike subjektide vahelised interaktsioonid toimiksid ning seega ei oleks ohus ka konstitutiivne panpsühhism, sest subjektid on võimelised edasise kogemusliku subjekti tingima. Kaasteadvus reformuleerib aga subjektide summeerumise probleemi, lisades ennast fenomenilisteks sidemeteks seotud subjektide summeerimatuses argumentis. Selle tulemusena näeme, et kaasteadvuslikult seotud subjektid siiski tingivad edasise subjekti, sest iga subjekt ja kogemus on kaasteadvuslikus seoses, moodustades kogemuse, mis vastab subjektide kogumile ja kaasteadvuslikkudele seostele nende vahel ehk eksisteerib subjektide kogum ühiste fenomeniliste omadustega. Kaasteadvuslike seoste argumentist väljendub, et tõesti tekib edasine subjekt. Fakt, et iga subjekt koos oma kogemustega on teiste subjektidega kaasteadvuslikkus seoses paneb aga mõtlema, et kas on ka mingi kriteerium, mille alusel piiritleda üks makrosubjekt teisest kui mikrosubjektide kogemused on kaasteadvuslikes seostes. Kui ei ole seletatav kuidas ühise markosubjekti tekkimisel on inimeste kui makrosubjektide teadvus eristatav on võimalik, et seoses on kõik universumis eksisteeriv ning makrosubjektidest ei oleks meil mõtet rääkida, sest need ei oleks ühise, ühtse ja kõiki mikrosubjekte hõlmava teadvuse puhul lihtsalt võimalikud.

5.1 Tagamaad: kogemuslike subjektide piiride probleem

Väites, et kaasteadvuslikud seosed lubavad ühise inimeseülese makrosubjekti teadvuse teket, toetun Rosenbergi (2004) piiride probleemile, mis väidab, et keskmisel tasandil olevate subjektide teadvus ei ole võimeline eksisteerima kuigi peaks. Kesktasemeliste subjektide all peetakse silmas inimteadvust: teadvus, mis on mikrosubjektide kogemuste omavaheliste interaktsioonide tulem; kogemuste kogum, mis instantsieerib makrotasemelise teadvuse. (Rosenbeg, 2004: lk 80-81)

Rosenberg toob esmalt välja, et iga kogemuslik subjekt on teiste suhtes eraldiseisev ja diskreetne ning iga kogemuslik subjekt on eraldiseisev hulk: üks inimene on üks hulk, teine inimene on esimesest eraldiseisev hulk. Iga selline hulk omab endas koosarenevaid elemente ja need elemendid on osa hulgast ehk kogemuslikust subjektist, mis annab hulgale omaduse olla ühtne. Näiteks ei koge üks hulk ehk kogemuslik subjekt teise kogemusliku subjekti

tundeid. Iga kogemuslik subjekt on isikupärane osa maailmast kuid selle isikupärasuse kriteeriumid on vaja välja tuua, et näha, mille põhjal isikupärasus tekib. Rosenberg pakub, et sellise isikupärasuse kriteerium võiks olla mikroosakeste interaktsioonide peatumine. (samas.)

Kaasteadvuslike seoste kohaselt kogeme me mingeid kogemusi ja emotsioone üheaegselt. Nii moodustub ka nendest emotsioonidest omamoodi hulk, mis peaks inimteadvuse puhul jääma selle inimese eraldiseisva teadvuse piiridesse. Kuid kui kogemused on läbivalt omavahelistes seostes, siis ei näi olevat midagi, mis peataks interaktsioonide jada, mis eskaleerub ühe kõiki kogemusi hõlmava subjekti tekkimisega. Kuid nagu ka eelnevalt välja toonud olen, peaks seljuhul inimesed olema võimelised tundma üksteise emotsioone ja tundeid kuid see meie tavamaailmas nii ei paista olevat. Eraldiseisvatel kogemuslikel subjektidel on seega ka subjektile vastavad fenomenilised väljad, kus on vaid sellele kindlale subjektile kuuluvad tunded, mõtted, emotsioonid jne.

Kokkuvõte

Antud bakalaureusetöö eesmärk on tuua välja, miks kaasteadvuslikkus pakub fenomeniliste sidemetena seletuse kombinatsiooniprobleemile kuid siiski kaasab ühe suure probleemi: kaasteadvuslikkusega kaasneb raskus seletada inimeste kui mikrosubjektide eksistentsi, sest kaasteadvuslikkus paistab küündivat ühtse ja üleinimliku teadvuse tekke poole. Selle asjaolu valguses ei saa kaasteadvuslikkus kombinatsiooniprobleemi reaalse maailma kontekstis.

Esimeses peatükis selgitan mõisteid, mis antud töö mõistmiseks vajalikud on.

Teises peatükis tutvustan panpsühhismi. Panpsühhismi idee on, et teadvus on fundamentaalne universumi omadus, seega teadvusega on vähemalt seotud ka kõige fundamentaalsemad entiteedid. Seletan konstitutiivse ning emergentse panpsühhismi erinevust kuid keskendun konstitutiivsele panpsühhismile, mille puhul tekib ka kombinatsiooniprobleem.

Kolmas peatükk keskendub kombinatsiooniprobleemile. Kombinatsiooniprobleem, mis panpsühhismi puhul tekib küsib: kui teadvus on universumi fundamentaalne omadus, siis kui kõik universumi osad on teadvusel siis milliste kriteeriumite alusel integreeruvad fundamentaalsemad osakesed ühtseks terviklikuks teadvuseks nagu on inimteadvus? Kombinatsiooniprobleem, millele ka antud töö keskendub on raskem kombinatsiooniprobleem, mis adresseerib täpsemalt subjektiivsete kogemuste kombineerumisele: kuidas või miks

eraldiseisvad kogemused kombineeruvad, moodustades ühtse ja integreeritud teadvusliku kogemuse. Antud probleem on nõ raske, sest fenomenilise maailma uurimiseks ei tööta empiirilised või teaduslikud meetodid. Kombinatsiooniprobleemi südamikuks on subjektide summeerumise probleem, millest järeldub, et subjektid ei saa pelgalt eksisteerimise tõttu summeeruda ning seda oma privaatse loomuse tõttu. Subjektide summeerumise argumendi puhul on eeldatud metafüüsilist läbipaistvust ning mõeldavuselt-võimalikkusele liikumist. Need eeldused võivad aga vastuolulised ja vaieldavad olla näiteks füsikalistidele. Antud töö seda ei uuri kuid üks võimalus teema edasi arendamiseks oleks analüüsida eeldusi, mis subjektide summeerumise argumendis eeldatud on.

Neljas peatükk keskendub fenomenilistele sidemetele, mis peaks toimima lahendusena subjektide summeerumise probleemile kuna subjektide summeerumise argument ei välista, et subjektide vahel on seosed, mille alusel need edasise subjekti moodustavad. Leian, et fenomenilised seosed on vaid skeem või alus seostele, mis mikrosubjektide kogemuste vahel tekivad ning lihtsalt seoste olemasolu väitmine ei anna fenomeniliste seoste olemasolu võimalikkusele palju põhjendusi. Seepärast käsitlesin fenomeniliste seostena kaasteadvust. Kaasteadvus on fenomeniline side, kuna kaasteadvuslik side on fenomeniline, side eksisteerib subjektide vahel ning tingib edasise eraldiseisva subjekti tekkimise.

Viiendas peatükis analüüsiti kaasteadvuse toimimist fenomeniliste sidemetena. Kaasteadvuse kohaselt kogetakse mitut fenomenilist olekut üheaegselt, sarnaselt kogetakse ka üheaegselt mikrosubjektide kogemusi edasise ühise makrosubjekti poolt. Väidan aga, et kaasteadvusega tekib piiritlemise probleem: kui kõik mikrosubjektid on omavahelistes kaasteadvuslikes seostes, siis ei ole seoste tekkimisel mingit piiri ning tekib üks ühine teadvus, milles ei ole eristatavad eraldi makrosubjektide teadvused nagu on inimestel. Seega kuigi kaasteadvuslikkus aitab seletada edasise subjekti tekkimist mikrosubjektide seostumisel, siis ei arvesta seosed inimteadvuse privaatse loomuse ning mitmusega maailmas.

Järeldan, et fenomenilised seosed on kaasteadvuse kaasamisel siiski kombinatsiooniprobleemi lahendamiseks puudulikud, sest kombinatsiooniprobleemi lahendamine tähendab leidmaks seletust nii subjektide interaktsioonide osas kuid samas ka arvestama, et kaasteadvus ei küündiks ülemaailmse ja tervikliku teadvuse poole, arvestamata inimeste kui makrosubjektidega.

Kasutatud kirjandus

Bliss, R. ja Trogon, K. (2021). Metaphysical grounding, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, The Metaphysics Research Lab, Ameerika Ühendriigid.

Chalmers, D. (1995). Facing Up to the Problem of Consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, V2:3, pp.200-219.

Chalmers, D. (2009). The Two-Dimensional Argument Against Materialism. In Brian P. McLaughlin & Sven Walter (toim.), *Oxford Handbook to the Philosophy of Mind*. Oxford University Press.

Chalmers, D., J. (2013). "Panpsychism and Panprotopsychism." The Amherst Lecture in *Philosophy* 8: 1–35.

Chalmers, D. (2016). The Combination Problem for Panpsychism. Godehard Brüntrup & Ludwig Jaskolla (toim.), *Panpsychism*. Oxford University Press.

Coleman, S. (2012). Mental Chemistry: Combination for Panpsychism, Micro-Subjects, and Emergence. *79*: 19-44.

Coleman, S. (2014). The Real Combination Problem: Panpsychism, Micro-Subjects, and Emergence. *Erkenn* 79, 19–44

Dainton, B. (2000). *Stream of Consciousness: Unity and Continuity in Conscious Experience*. New York: Routledge.

Dainton, B. (2011). Review of "Consciousness and its Place in Nature", *Philosophy and Phenomenological Research*, 83(1), 238–261.

Godehard, B., Jaskolla, L. (toim.), (2016). *Panpsychism: Contemporary Perspectives*, *Philosophy of Mind Series*, New York, Oxford Academic.

Goff, P. (2009). Can the panpsychist get around the combination problem? (Chapter 6). David Skrbina (toim.), *Mind That Abides: Panpsychism in the New Millennium*. John Benjamins. pp. 129--135.

Goff, P. (2016a). 'The Phenomenal Bonding Solution to the Combination Problem'. *Panpsychism: Contemporary Perspectives*, Brüntrup, G., Jaskolla, L. (toim.) 283–302. Oxford: Oxford University Press.

- Goff, P. (2016b). Cosmopsychism, Micropsychism, and the Grounding Relation. Seager, W. (toim.) *The Routledge Handbook of Panpsychism*.
- Goff, P., (2020). Panpsychism vs idealism. *Iai news*.
- Goff, P., Seager, W. and Allen-Hermanson, S. (2022a). Edward N. Zalta (toim.) "Panpsychism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, The Metaphysics Research Lab, Ameerika Ühendriigid.
- Goff, P., Seager, W. and Allen-Hermanson, S. (2022b). Edward N. Zalta (toim.), Possible Solutions to the Subject-Summing Problem, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. The Metaphysics Research Lab, Ameerika Ühendriigid.
- Miller, G. (2018). Forming a Positive Concept of the Phenomenal Bonding Relation for Constitutive Panpsychism. *Dialectica*. 71(4) ,pp. 541–562
- Morris, K., (2022). The Super Justification Argument for Phenomenal Transparency, *Inquiry*, 65:4, 437-455.
- Nagasawa, Y. (2021). A Panpsychist Dead End, *Aristotelian Society Supplementary Volume*, 95(1), pp. 25–50, <https://doi.org/10.1093/arisup/akab011>
- Roelofs, L. (2020). Can We Sum Subjects? Evaluating Panpsychism's Hard Problem, *The Routledge Handbook of Panpsychism*, (toim.) William Seager. Routledge: 245-258.
- Rosenberg, G. (2004). The Boundary Problem for Experiencing Subjects, *A Place for Consciousness: Probing the Deep Structure of the Natural World*, Philosophy of Mind Series, New York.
- Siddharth, S. (2021). Against phenomenal bonding. *European Journal of Analytic Philosophy* 17 (1):(D1)5-16.
- van Riel, R., Van Gulick, R. (2019). Edward N. Zalta (toim.), Scientific Reduction, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition)

Summary

PHENOMENAL BONDS AS A SOLUTION TO THE COMBINATION PROBLEM

The aim of this bachelor's thesis is to analyse if the phenomenal bonding solution as co-conscious relations will actually give a solution to the combination problem. The combination problem has been around for quite a time when thinking about consciousness and it seems that subjects are not meant to bond. But this would not explain the complex inner life of the human minds.

Suppose, instead of combination, subjects' phenomenal life bonds together that amounts to more complicated minds. That is what phenomenal bonding aims to do but phenomenal bonds do not tell us much about the more detailed inner workings of these bonds. To fix that, co-consciousness could work as these bonds: a relation which allows to experience two or more phenomenal states conjointly so that the states will have a conjoint phenomenology experienced by the subject that the conjointness occurs to as he or she is experiencing these states.

In this work it will be analysed and on the basis of that explained that co-consciousness will answer the combination in a way that it allows further necessary subjects but as the bonds do not have precise boundaries of forming these macro-experiences then these experiences will amount to one whole and even cosmic consciousness. But this is not what we supposedly want to find because human minds happen to be private and individual from each other. When a cosmic mind like this comes to life there is no room left for macro-subjects like humans with private thoughts and sensations that cannot be carried over to others.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hanna-Ita Kask,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

FENOMENILISED SEOSED KUI KOMBINATSIOONIPROBLEEMILAHENDUS,

mille juhendaja on Bruno Mölder,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hanna-Ita Kask

14.08.2023